

Studie/články – varia (Studies – Varia)

Křesťanský učitel v sekularizované škole: Výzkum vztahu učitelů k obsahům víry v Libereckém kraji z hlediska teocentrického a antropocentrického humanismu

Michal Podzimek

Abstrakt:

Studie shrnuje výsledky výzkumu uskutečněného mezi křesťanskými učiteli v sekulárních školách na území Libereckého kraje v první čtvrtině roku 2019. Výzkum analyzuje vztah věřících učitelů k oficiálnímu učení církve. Ověřovaná hypotéza sledovala vztah mezi oficiální ortodoxií a sekulární formou ortopraxe. Napětí mezi normou a jejím naplňováním v praxi nepřímo ukazuje reálný humanismus respondentů, jehož vyhodnocení je částí výzkumu.

Klíčová slova: ortodoxie, ortopraxe, humanismus, autonomní, heteronomní

Úvod

Mezi *ortodoxií* a *ortopraxí* současných křesťanských, potažmo katolických učitelů je patrné napětí. Toto napětí pramení mimo jiné z toho, co bylo nedávno v souvislosti s dílem J. Maritaina publikováno i na stránkách tohoto časopisu ve studii *Hledá člověk víc než sám sebe?*¹ Abychom se pokusili explicitně vyjádřit zkoumanou problematiku, je třeba toto napětí definovat jakožto kolizi mezi *boho-středným* a *člověko-středným humanismem*:

„Neštěstím moderních dějin bylo, že celý tento proces byl řízen duchem člověkostředným, naturalistickým pojetím člověka...“²

Pouhý popis či obsahová analýza těchto pozic již byla (a jistě ještě bude) náplní mnoha odborných studií či monografií, které však tento příspěvek nemůže ani nechce suplovat,³ protože prostor

1 Ludmila MUCHOVÁ, Petra HOŘEJŠÍ, *Hledá člověk víc než sám sebe?* Podněty Patočkova a Franklova pojetí lidského hledání smyslu v Maritainově integrálnímu humanismu na začátku 21. století s ohledem na nábožensko-pedagogické kladení otázek, *Caritas et veritas* 2/2018, s. 78–92.

2 Jacques MARITAIN, *Křesťanský humanismus*, Praha: Universum, 1947, s. 36.

3 Především jde o díla začínající pracemi Karla Bartha (namátkou: Karel BARTH, *Die Theologie und der moderne Mensch*, in: Gesamtausgabe III: *Vorträge und kleinere Arbeiten 1925–1930*, Zürich: Theologischer Verlag, 1994, s. 160–182), přes poválečné práce katolických autorů, jako byli Emmanuel Mounier, Gabriel Marcel, Marie-Dominique Chenu, Karl Rahner, Romano Guardini, Hans Küng, Yves-Marie Congar a další, dále evangelických autorů po Barthovi – Rudolf Bultmann, Paul Tillich, Georges A. Lindbeck (velmi zajímavé pro naše téma je především stěžejní dílo Georges A. LINDBECK, *The Nature of Doctrine: Religion and Theology in a Postliberal Age*, Philadelphia: Westminster Print, 1984), až po mnohé apologie teologů s vědeckým ateismem, namátkou Alister E. MCGRATH, *Dawkins' s God: Genes, Memes, and the Meaning of Life*, Oxford: Blackwell, 2006. Na straně antropologů pak nelze pominout dílo jako

zamýšlí věnovat především předkládanému dílčímu výzkumu. Predikovanou kolizi dvou paradigmat (předmoderního a moderního) však představme alespoň v krátkosti pomocí dvou (snad dostatečně signifikantních) citátů. Jejich prostým položením vedle sebe také lépe vynikne, jakým protichůdným ideám je křesťanský učitel (a potažmo i mnohý křesťan pracující v sekulárním prostoru) na obou stranách – církve i sekulární školy – povinován. Na straně ortodoxie:

„... Povolání učitele má specifickou charakteristiku, která získává ještě hlubší smysl u katolického pedagoga: předávání pravdy. Z toho plyne, že pro katolického pedagoga jakákoliv pravda bude vždy participovat na jediné Pravdě a sdělování pravdy jako realizace vlastního odborného zaměření získává základní známky osobní účasti na Kristově prorockém poslání, v němž svým vyučováním učitel pokračuje.“⁴

Na straně sekulární školy, potažmo dalších sekulárních institucí:

„*Jsmo sekulární země v Evropě. Sekulární zde nemá přízvuk hanlivý, nýbrž znamená, že patříme do typu kultury, kde člověk nepočítá se zásahy nadpřirozené síly do sledu příčin a následků, byť často absurdních, a kde zjednáva prostor svobodně kritickému myšlení, respektuje pluralitu a toleranci a brání se všem pokusům ideologizace, ať již rostou z vulgárně mocenských aspirací, nebo z jemného filosofického přeřívání platonské tradice, že idea může být jen jedna, ta jediné správná, ta monoeidos, tedy že není o čem diskutovat, je třeba nazřít; v konkrétnu to pak nejednou znamená podřídit se.*“⁵

Ve výše uvedených tezích je signifikován zřejmý rozdíl mezi náboženskou a nenáboženskou humanistickou pozicí, tedy alespoň z pohledu sekulárních humanistů, mezi které se Otakar Funda, autor druhé citace, počítá.⁶

Ze základních kurikulárních dokumentů pro sekulární vzdělávání je pak dále zřejmé, že každý učitel v sekulární škole musí výše uvedené sekulární paradigma respektovat a učit v jeho intencích.

„*To znamená vybavit (žáky) jasnými vztahy k základním lidským hodnotám a takovými všeobecnými vědomostmi a praktickými dovednostmi (...) a nebudou žádného z nich odrazovat ani limitovat při poznávání nových oblastí lidského vědění a nových aktivit.*“⁷

Od každého učitele sekulární školy je tedy požadováno, aby se jeho pedagogická činnost pohybovala v režimu, který vychází z *autonomních*⁸ (nikoliv *heteronomních*⁹) *pedagogických principů* tak, jak je to ideám moderní společnosti vlastní. Těmito principy, ze své podstaty dynamickými a stále se proměňujícími (evolučními), jsou chápány především *vědeckost*, pracující v režimu kritického

Clifford GEERTZ, *The Interpretation of Cultures*, New York: Basic Books, 1973, a mnoho dalších.

4 Kongregace pro náboženskou výchovu, *Svědectví katolického laika ve škole o víře* (15. 10. 1982), Praha: ČBK, 2003, čl. 16. Ve stejném duchu pak hovoří i další dokument Kongregace pro katolickou výchovu *Vychovávat společně v katolické škole*, (8. 9. 2007).

5 Otakar A. FUNDA, Náboženství a škola, *Pedagogika: časopis pro pedagogickou teorii a praxi*, Praha: Státní nakladatelství učebnic, roč. 45, 1995, s. 220–223.

6 Tamtéž: „*Že jsem zde do jisté míry poplatný pozitivistickému výměru religionistiky, netajím...*“, s. 223.

7 © MŠMT, Bílá kniha – národní program rozvoje vzdělávání v České republice (on-line), dostupné na: <http://www.msmt.cz/dokumenty/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-formuje-vladni-strategii-v-oblasti-vzdelavani-strategie-odrazitelospolecenske-zajmy-a-dava-konkretni-podnety-k-praci-skol>, aktualizace dne 4. 12. 2002, citováno dne 17. 4. 2019.

8 Hovoříme zde o pozici *autonomního holismu*, magisteriem obvykle nazývaného *vitální imanence* (immanentia vitali). Hmotně-energetický vesmír je zde jedním z projevů *autonomního bytí*, které je v principu evolučním procesem, a který může být chápán i jakožto bezcílný. V tomto případě je zde označován jakožto *evolucionismus*, vlastní vědeckému ateismu. Pokud je přiznána vitální *schopnost transcendentovat*, pak je v chardinovské terminologii hovořeno o tzv. *komplexifikaci*.

9 Termín *heteronomní* je v této práci používán oproti běžnému významu (heteronomní – určené jakoukoliv vnější autoritou) velmi úzce, totiž jakožto vůči hmotně-energetickému vesmíru zcela *transcendentní*, tedy *duchový* (jednoduchý, nesložený). V této pozici je pak opozitum *immanentní* chápáno jakožto *hmotné*, materiální, složené, tedy vlastní hmotně-energetickému bytí, které je předmětem naší zkušenosti. Duchové je v tomto konceptu vůči světu ontologicky jinou (proto *heteronomní*) realitou a jako takové je vždy kvalitativně nadřazeno hmotě, která se má k Duchu jakožto stvořené ke Stvořiteli. V této pozici je Duch vůči hmotě vždy supernaturální, ze své podstaty neměnný (ve smyslu *mono-eidos*). Takto definovaný Duch pak garantuje objektivní řád celému vesmírnému bytí a je logicky garantem i jeho přirozených zákonů.

realismu s ověřováním svých hypotéz, a *demokratická pluralita*,¹⁰ vycházející z politologických a sociologických východisek společenské smlouvy.

Na straně církve je pak vědomí nutnosti respektovat či alespoň tolerovat¹¹ pluralitu sekulárního světa tématem i posledního všeobecného koncilu, jak můžeme deklarovat především pastorální konstitucí *Gaudium et spes*, o níž bude psáno dále.

Aby tedy mohl křesťanský učitel v paradigmatu sekulárního humanismu pracovat s respektem ke svobodnému prostoru autonomního kritického myšlení, je třeba, aby v sekulární škole akceptoval trojí:

1. aby akceptoval postuláty sekulárního humanismu a aby se také orientoval v postmoderní situaci sekulární školy a respektoval sekulární pedagogické principy;
2. aby věděl, jak se mají k sekulárnímu humanismu věroučné postoje jeho vlastní konfese, v případě římskokatolické církve pak *učení magisteria* (řádného i mimořádného);
3. aby byl osobně zakotven v té z podob humanismu, která se nebude přičít jeho svědomí.

Jak takový učitel v praxi (v sekularizovaném kraji – Libereckém kraji) vypadá a jaké jsou jeho relace k ortodoxii, bylo zjištěno zde předkládaným výzkumem.

Výzkumný problém

Teorii zkoumaného problému zde nemáme prostor hlouběji specifikovat, ale lze odkázat na autorovu monografii,¹² která se tématu vztahu spirituality a sekularizačního procesu relativně podrobně věnuje. Zkráceně řečeno, záměrem výzkumu bylo ukázat, do jaké míry učitelé řeší výše uvedené napětí mezi postuláty křesťanských humanistických a spirituálních hodnot vycházejících z jejich žité křesťanské *ortopraxe* (*fides qua*) a *ortodoxií* (*fides quae*),¹³ kterou církev zastává jako své oficiální učení o obsazích víry, kterou však učitelé (jak ukázal výzkum) často hodnotí kriticky jakožto pro jejich ortopraxi nepotřebnou, někdy dokonce i obtěžující či svazující.

Toto je ovšem pro současnou ortodoxii vážná situace, protože jí stanovené obsahy víry by měly být s ortopraxí v hermeneutickém kruhu:

„Je evidentní, že křesťanská ortopraxe do určité míry předchází jako spiritualita ortodoxii, která není nic jiného než reflektované vyjádření obsahu předcházející ortopraxe. Kupříkladu, nejdříve existuje živá víra v Ježíše Krista, Božího Syna, a v tajemství nejsvětější Trojice, a teprve následně je toto prožívané a věřené tajemství důsledněji reflektováno, ustaluje se příslušná pomocná terminologie, objevují se regulující prohlášení magisteria.“¹⁴

Autor si je samozřejmě vědom, že ani ortodoxie ani ortopraxe nejsou konstantními jevy a v průběhu dějin vykazovaly jistou míru dynamiky a mají růstový potenciál. Avšak na druhou stranu nelze přehlížet (a respondenti ze zde představeného dílčího výzkumu o tom svědčí), že předmoderní humanistická pozice vycházející z oficiálního dogmatu a humanistická pozice vycházející

10 Vedení výchovně-vzdělávacího procesu se musí principiálně odehrávat v *pluralitním rámci*. V sekulární výuce i výchově proto nelze předávat nic, co by vyžadovalo podřízení se jakékoliv vědecky neuchopitelné ideji, jakožto garantovi statického (věčně platného) ontologického řádu. Dále je nepřipustné zdůvodňovat nutnost podřízení člověka (jeho rozumu, vůle i citu) jakékoliv autoritě, která nevychází ze svobodné vůle autonomního subjektu. Proto se nelze nejen odvolávat na nedemokratické autority (např. náboženské) ale ani na autority těmito autoritami ustanovené, například odvolávat se na autoritu tzv. posvátných textů apod.

11 *Tolerance* je zde definována jakožto postoj exkluzivní, přesvědčení o jediném (či zcela) pravdivém východisku, které však aktuálně nemůže být sociálně či politicky prosazeno vzhledem k silnějším konkurentům. *Respekt* je zde chápán naopak jakožto východisko pluralistické, které vychází z přesvědčení, že vědění je v principu kontextuální a lokální, tedy vždy v principu neúplné. Respektující postoj proto ponechává prostor pro dialog s jinými perspektivami.

12 Michal PODZIMEK, *Spiritualita v době sekularizace*, Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2015.

13 V úkonu víry, chápaném jako duchovní čin, který se vztahuje ke zjevené pravdě, se výrazu *fides qua* používá pro označení tohoto činu („víra, kterou věříme“) a výrazu *fides quae* pro označení pravdy, ke které se tento podnět vztahuje („předmět víry“).

14 Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Hermeneutika mystéria: struktury myšlení v dogmatické teologii*, Praha: Krystal, 2010, s. 127.

z moderní sekulární antropologie, vyjádřená níže formulací „nejprve jsme lidé (...) pak jsme křesťané“, ve faktické kolizi jsou:

„Zahledí-li se dnes dospělý věřící člověk do vlastního nitra, pak si zpravidla uvědomí, že nejhlubší pohnutky ve víře mají své ortopraktické ukotvení (...) I my jsme věřící proto, že toužíme po smysluplnosti, optimistickém přístupu k realitě, chceme být slušnými lidmi, mít odůvodněnou svou vlastní důstojnost i důstojnost svých bližních. Zkrátka a dobře, nejprve jsme lidé a chceme jimi být doopravdy, pak jsme křesťané, a teprve následně patříme k nějaké církvi. Takto uspořádaná hierarchie hodnot není nic jiného než autentická katolicita – ekumenicita – křesťanský univerzalizmus.“¹⁵

Tato kolize je způsobena tím, že v oblasti *fides quae* (výrocích magisteria) není ekumenicita a křesťanský universalismus chápán tak, jak si nejen učitelé (viz dále výzkum), ale i současní teologové právem přejí. Ačkoliv jsou tyto hlasy v církvi stále více přítomné, je teologie, ve které jsou nejhlubšími pohnutkami humanistické¹⁶ postuláty (viz výše „... a teprve pak jsme křesťané“), pro současnou ortodoxii¹⁷ stále nepřekonatelným problémem. Opět zde pro demonstraci použijme pouze jediný, avšak podle soudu autora dostatečně signifikantní citát magisteria:

„Neustálé misionářské hlásání církve je dnes ohrožováno teoriemi relativistického druhu, které mají v úmyslu ospravedlnit náboženský pluralismus, a to nejen *de facto*, nýbrž i *de iure* (čili zásadně). V důsledku toho se považují za překonané takové pravdy jako například definitivní a úplný charakter zjevení Ježíše Krista, povaha křesťanské víry vzhledem k přesvědčení jiných náboženství... Kořeny těchto tvrzení je třeba hledat v některých předpokladech jak filozofické, tak teologické povahy, které brání pochopení a přijetí zjevené pravdy. Můžeme některé jmenovat: přesvědčení, že božská pravda je nepostižitelná a nelze ji vyjádřit, ani ze strany křesťanského zjevení; relativistický postoj vůči pravdě, podle něhož to, co je pro některé pravda, pro jiné prý není; radikální rozpor mezi logickou mentalitou západní a symbolickou mentalitou východní...“¹⁸

Pokud jsme tedy nyní skrze několik vybraných citací krátce a s nutnou mírou zjednodušení představili poměrně ostrou hranici vedoucí mezi křesťanským a sekulárním humanismem, musíme konstatovat, že situace je o to problematičtější, že se magisterium svými mimořádnými výroky¹⁹ do budoucnosti vzdalo možnosti všechna svá dogmata jakkoliv reinterpretovat.

„*Si quis dixerit, fieri posse, ut dogmatibus ab Ecclesia propositis, aliquando secundum progressum scientiae sensus tribuendus sit alius ab eo, quem intellexit et intelligit Ecclesia; anathema sit!*“²⁰ (Kdo by pravil, že je možno dát církevním dogmatům na základě rozvoje vědy jiný smysl nežli ten, který mínila a míní církev, buď proklet!)“²¹

Na jedné straně hranice tak spočívá svět (z pohledu ortodoxie) rozumné víry založený na *heteronomním způsobu myšlení* a na druhé straně stojí *autonomní pojetí světa*, které je vlastní modernímu světu. A „uprostřed“ tohoto napětí se nacházejí v jakési pomyslné „první linii“ křesťanští učitelé na sekulárních školách, kteří jsou vázáni jak ke své církvi a její *fides quae*, tak i k sekulárnímu světu s jeho liberálně demokratickými a vědeckými (na kritickém realismu stojícími) postuláty.

15 Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Masaryk irituující a fascinující*, Praha: Karolinum, 2018, s. 75.

16 Vycházející z mystéria inkarnace, božství, prezentující se v člověku.

17 Je zřejmé, že právě použité sousloví „současná ortodoxie“ je nutnou zkratkou, navíc odkazující pouze na aktuální učení Římskokatolické církve. Autor si je vědom, že se nejedná *stricto sensu* o „nepřekonatelný“, nýbrž spíše dosud „nepřekonaný“ problém.

18 *Dominus Iesus*, 4. Podobně k tématu hovoří i *Fides et Ratio*, 5, in: ed. Ctirad Václav POSPÍŠIL et al., *Prezentace encykliky Fides et ratio a dokumentu Ad tuendam fidem: soubor příspěvků přednesených v Olomouci dne 10. 2. 1999 na představení encykliky Fides et ratio a dokumentu Ad tuendam fidem pořádaném Katedrou systematické teologie CMTF UP ve spolupráci s Katedrou filozofie CMTF UP*, vyd. 1., Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 1999, 44 s.

19 *Srov. Dei Filius*, Denz. 1786 (3005), in: *Dokumenty I. vatikánského koncilu: Dei Filius, Pastor aeternus*, Kosoř: AMDG, 2013, 27 s. Dále v textu pouze *Dei Filius* a číslo příslušné kapitoly.

20 *Dei Filius*, 4.

21 Překlad a další překlady z *Dei Filius* v této studii, autor.

A jsou to právě učitelé, kteří často evokují zásadní otázku, existuje-li pro ně (kromě faktického opuštění církve) nějaké schůdné řešení. Otázky volající po řešení tohoto napětí si nakonec pod sekularizačním tlakem položil i *II. vatikánský koncil*, a to především v pastorální konstituci *Gaudium et spes*, v oddílu zabývajícím se střetem s moderními kulturními východisky:

- „*Jak uvolňovat cestu dynamice a šíření nové kultury, aniž tím vezme za své živá věrnost zděděným tradicím? To je zvláště naléhavé tam, kde se kultura vznikající z nesmírného pokroku vědy a techniky má uvést v soulad s intelektuálním vzděláním, které žije ze studií odpovídajících různým klasickým tradicím.*
- *Jak srovnat rychle pokračující rozrůzňování jednotlivých vědních oborů s nutností vytvářet jejich syntézu a udržet v lidech schopnost nazírání a obdivu, jimiž vede cesta k moudrosti?*
- *Co je třeba dělat, aby všichni lidé na světě mohli mít účast na kulturních hodnotách, když se přitom kultura vzdělavců stává stále nepřístupnější a složitější?*
- *Jak konečně oprávněně přiznat kultuře autonomii, na kterou si dělá nároky, bez sklouznutí do humanismu pouze pozemského nebo dokonce nepřátelského vůči náboženství?*“²²

Řešení je však komplikované, protože jakkoliv vedle výroků magisteria pracují (jako poradní hlasy) tzv. *mezinárodní teologické komise*,²³ v principu jejich práce nemohou (s ohledem na výše citované dogma z *Dei Filius* ani nesmějí) překročit závaznou interpretaci dogmatu. A jak vzápětí uvidíme na vybraných odpovědích respondentů, křesťanští učitelé v sekulárních školách jsou již často pohoršováni stavem církevního učení, totiž tím, že magisterium ve věci výše citovaných palčivých otázek z *Gaudium et spes* zatím (60 let po koncilu!) nic nedělá. Ano, díky heteronomnímu, v podstatě dualistickému pojetí *bytí* (hmotného versus duchového) magisterium na jedné straně sice přiznává autonomii světské kultuře, především vědám, a v intencích *I. vatikánského koncilu* tak drží jakýsi „*dvojí řád poznání*“:

„*Posvátný sněm připomíná učení Prvního vatikánského koncilu a prohlašuje, že je dvojí řád poznání od sebe odlišný, totiž řád víry a řád rozumu, a že církev nezakazuje, aby se obory lidského umění a vědy řídily na svém poli vlastními zásadami a užívaly vlastní metodou; proto uznává tuto náležitou svobodu a zastává oprávněnou autonomii kultury a zvláště věd.*“²⁴

Na druhou stranu ale trvá na totožnosti, ve smyslu neměnnosti, „*pokladů víry...*“ a „*... způsobu, jímž jsou předávány...*“ (tedy i neměnnosti výkladu), což se však stále více jeví jakožto trvale neudržitelný postoj:

„*Pro teology je to navíc pobídka, aby – při zachování metod a požadavků vlastních teologické vědě – neustále hledali přiměřenější způsob, jak podávat lidem své doby křesťanskou nauku, protože něco jiného je sám poklad víry neboli pravdy víry a něco jiného způsob, jímž jsou vyjadřovány, i když ovšem smysl a význam zůstává tentýž. (Srov. Jan XXIII., proslov 11. 10. 1962 při zahájení koncilu: AAS 54 [1962], 792.) V pastoraci je třeba dostatečně brát na vědomí a používat nejen teologické zásady, nýbrž i objevy světských věd, především psychologie a sociologie, aby i věřící byli vedeni k ryzejšímu a zralejšímu životu víry.*“²⁵

22 *Gaudium et spes*, 56. Citováno z: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, překlad Oto MÁDR, 1. vyd., Praha: Zvon, 1995, 603 s. 2. vatikánský koncil, Pastorální konstituce *Gaudium et spes*, čl. 56.

23 Určité dokumenty, nikoliv však magisterijní povahy, již v římskokatolické církvi existují, většinou jsou však rozptýlené v pracích *Mezinárodní teologické komise (dále pouze MTK)*: Viz především *Dokumenty MTK věnované metodě do roku 1995 a statuta MTK*, překlad Ctirad Václav POSPÍŠIL, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, 143 s.; dále *Dokumenty MTK věnované eklesiologii a svátostem do roku 1995 a dokument PBK Jednota a rozličnost v církvi*, překlad Ctirad Václav POSPÍŠIL, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, 223 s.; dále *Dokumenty Mezinárodní teologické komise věnované morální teologii a etice*, překlad Ctirad Václav POSPÍŠIL, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, 155 s.; dále *Dokumenty Mezinárodní teologické komise věnované christologii a soteriologii do roku 1995*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, 201 s. apod.

24 *Dei Filius*, 4. V podobném duchu hovoří i encyklika *Quadragesimo anno*, 190, nebo *Gaudium et spes*, 59.

25 *Gaudium et spes*, 62.

Jak tedy „konečně oprávněně přiznat“ (viz jeden z citátů výše) sekulárnímu světu autonomii, a nepustit přitom víru v transcendentního Boha? Křesťanští učitelé totiž (jak bude ukázáno dále ve výzkumu) nemají problém s *transcendencí* Boha jakožto takovou, ale s transcendencí jakožto *heteronomií* (ontologickým dualismem). Učitelé a potažmo i mnozí další křesťanští intelektuálové v prostoru sekulárního světa mají často až existenciální problém právě se spekulativním, heteronomním výkladem Boží existence a jeho stvoření. V takového Boha jsou na jedné straně povinni uvnitř své církve „pevně věřit“, ale zároveň ho také musí povinně „odložit“ přede dveřmi sekulární školy, pokud v ní mají legitimně učit.

Častým výsledkem tohoto vnitřního zápasu je následně postoj, že transcendenci Boží vnímají neortodoxně (z pozice ortodoxie modernisticky) a takto se podle platného vnitro-církevního zákoníku vystavují nebezpečí zločinu odpadu od víry.²⁶ A navíc, pokud si jsou této situace vědomi, pak také podle téhož církevního práva samočinně (*latae sententiae*) propadají nápravnému *testu exkomunikace*.²⁷ Avšak, jak bude ukázáno ve výzkumu, mnozí z respondentů se ve svém svědomí exkulpují tím, že zodpovědnost za tuto neřešitelnou situaci přenášejí na samu církev, totiž na neprůžnost její teologie.

Metodologie výzkumu

Výzkum byl připravován (přípravná fáze šetření) již v roce 2018 a byl prvotně zamýšlen jako pouze kvantitativní s tím, že autor předpokládal větší množství respondentů. Pro kvantitativní část výzkumu proto byla navržena metoda *sběru dat* skrze *dotazníkové šetření* učitelů, kteří budou následně ve vlastním výzkumu osloveni. Výběr těchto učitelů postupně výzkumník stanovoval tak, že využil své pozice na Fakultě přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické Univerzity v Liberci, která je prakticky jedinou vysokou školou v celém Libereckém kraji. Z pozice didaktika²⁸ proto učinil dotaz na všechny veřejné školy²⁹ na území celého Libereckého kraje. Záměrně neoslovil pouze dvě školy církevní,³⁰ protože výzkum chtěl zahrnout pouze ty učitele, kteří jsou vystaveni sekulárnímu školnímu prostředí.³¹ Pro samotnou kvalitativní část výzkumu byla použita deduktivní metoda³² v klasickém schématu: *Teorie* → *Hypotézy* → *Pozorování* → *Přijaté/zamítnuté hypotézy*. Metodologicky bylo tedy zamýšleno převážně *deskriptivní*³³ uchopení výzkumného problému a mělo být zjištěno, *jestli se křesťanští učitelé identifikují nebo neidentifikují s učením, jak ho předkládá magisterium. Záměr realizace pouze kvantitativního šetření se však již v přípravné fázi výzkumu ukázal jakožto problematický: Především došlo již přibližně v 2. polovině roku 2018 ke zjištění, že počet učitelů hlásících se ke křesťanství je velmi nízký (viz dále). Navíc, již v předběžném*

26 CIC, Kán. 754: „Všichni věřící jsou povinni zachovávat konstituce a dekrety, které vydá právoplatná církevní autorita, aby jim vyložila nauku nebo aby jimi odsoudila bludné názory; to se týká zvláštním způsobem toho, co je vydáno od Římského biskupa nebo sboru biskupů“ Citováno z: *Codex iuris canonici = Kodex kanonického práva: úřední znění textu a překlad do češtiny: latinsko-české vydání s věcným rejstříkem*, překlad Miroslav Zedníček, 1. vyd., Praha: Zvon, 1994, XXIII, 812 s., dále jen CIC a příslušný kánon.

27 CIC Kán. 1364.1. „Odpadlík od víry, bludař a schizmatik upadá bez dalšího do samočinné exkomunikace...“.

28 Jakožto oborový didaktik (dříve také jakožto proděkan) autor delší čas spolupracoval s mnoha základními školami v Libereckém kraji, a ještě před výzkumem byl proto pro řadu ředitelů či učitelů ze základních škol známým.

29 Státní i soukromé.

30 ZŠ Antonína Bratřovského v Jablonci nad Nisou (zřizovatel Biskupství Litoměřické); Křesťanská ZŠ a MŠ J. A. Komenského – Liberec (zřizovatel Jednota Bratrská).

31 Je pochopitelné, že všechny veřejné školy (tedy i církevní) jsou nikoliv církevními nýbrž tzv. *školskými právníckými osobami*, a proto se na všechny vztahují sekulární pravidla výuky. Přesto však kolektiv na výše uvedených dvou církevních školách (zřízených církvemi) není sekulárním prostředím: Obě církvemi zřízené školy totiž mají své osoby učitelů pečlivě vybrány i vzhledem k jejich neutrálnímu (spíše jablonecká škola) většinou však kladnému (spíše liberecká škola) vztahu k ortodoxii zřizovatele. Někteří učitelé tam také učí právě proto, že nechtějí být vystaveni sekulárnímu prostředí čistě sekulárních škol.

32 Srov. Jan HENDL, *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*, Praha: Portál, 2016, s. 237.

33 Srov. Petr GAVORA, *Úvod do pedagogického výzkumu*, Brno: Paido, 2010, s. 200.

šetření se někteří učitelé vyslovovali v tom smyslu, že jsou ochotni se výzkumu účastnit pouze za podmínky, že budou mít možnost vyjádřit se ke svému vztahu k ortodoxii slovně. Výzkum byl tedy nakonec realizován částečně také jako kvalitativní, a z toho důvodu byl metodologicky rozšířen o relaci, což znamená, že nebyl zkoumán pouhý fakt identifikace učitele s učením církve (ortodoxní učitel – neortodoxní učitel), ale především míra této identifikace, která byla následně analyzována a diskutována.

Jako *proměnná* byla ve výzkumu chápána *míra heterodoxie* křesťanských učitelů v sekulárních školách, tedy ortodoxii *odporující* názory. Tato proměnná byla poté sledována s cílem poznat, v jaké míře (znázorněno procentuálně) se u respondentů (učitelů) vyskytuje neortodoxní přístup ke křesťanskému učení magisteria.³⁴ Proto, i když byla ověřována pouze *jedna hypotéza*, výzkum pro zjištění míry (relační hledisko) heterodoxie položil respondentům pět výzkumných otázek, které se týkaly toho, jaká je situace stran respektu respondentů k *ortodoxii* v oblastech, které byly analyzovány jako *problém heterodoxie (jinověrectví)*.

Tyto výzkumné otázky byly v dotazníkovém šetření převedeny do deseti věroučných tezí, ke kterým se učitel vyjádřil souhlasně či nesouhlasně. Aby však mohl být výzkumný problém uchopen také *relačně*, byla tato část výzkumu pojata následujícím způsobem:

1. Výzkumník dal respondentům povinnost vyjádřit se k věroučným tezím na pětistupňové škále.

Vyjádření učitele k věroučné tezi	Míra identifikace s obsahem teze
Zcela souhlasím	100 %
	75 %
	50 %
	25 %
Zcela nesouhlasím	0 %

2. Výzkumník nechal pod každou tezí prostor, aby se učitel mohl fakultativně v libovolné délce vyjádřit ke svým postojům k obsahu předkládané věrouky. Pro relační část výzkumu byla konkrétně tato fáze velmi důležitá, protože pomohla lépe pochopit a následně i lépe analyzovat důvody heterodoxie respondentů.

Vzhledem k tématu výzkumu byla zvolena jeho metodologie tak, aby byla efektivně získána požadovaná data k následné interpretaci. Metoda výzkumu se tak nutně odvíjí od jeho tématu, takže může, podobně jako téma samotné, působit zdánlivě kontroverzně. Volbu metody pochopitelně ovlivnilo také předporozumění výzkumníka.

Výzkum v žádném případě neaspiroval na *kauzální* uchopení zkoumaného problému. Obdobně jako se tato práce neptala na genezi heterodoxie učitelů, ale předpokládala ji vzhledem k výše uvedené teorii, ani výzkum se s následnou analýzou a diskusí nezabýval další důležitou otázkou, jaké účinky má neortodoxní názorová pozice respondentů na další ortopraxi či na jejich setrvávání v církvi. Avšak z reakcí zúčastněných učitelů bylo lze u některých z nich vycítit jistý údiv nad tím,³⁵ jakému věroučnému systému dávají svým setrváváním v církvi mlčky souhlas. Někteří se však přesto vyjádřili tak, že na základě účasti v tomto výzkumu neuvažují o nějakém formálním vystoupení z církve. Jejich ortopraxe je totiž právě díky práci v sekulárním prostředí natolik

34 Případně k učení jejich církve, pokud nejsou katolíky.

35 V těchto případech se jednalo spíše o skutečný údiv (admiratio) nikoliv pohoršení (scandalum).

vyzrálá (uvědomělá a existenciální), že se dívají na učení magisteria s určitým často shovívavým nadhledem:

„Co se pak ještě týče dogmat, ke kterým jsem se v dotazníku vyjádřil většinou negativně jako k přežitkům, myslím, že jsou mojí osobní víře spíše na překážku. Ale církvi to nevyčítám – je to organizace, konstrukt lidí.“³⁶

Formulace hypotézy a výzkumných otázek

Hypotéza, která měla být ověřena, byla formulována v tom smyslu, že zúčastnění učitelé se již z větší části (tedy více nežli z 50 %) k oficiálnímu církevnímu učení nehlásí. Konkrétně pak byla hypotéza H formulována takto:

Křesťanští učitelé, učící v Libereckém kraji v sekulárních školách všech stupňů, sdílí oficiální učení magisteria (v případě nekatolíků jejich církve) v otázce heteronomie Boží existence a s tím související problematiky závazného výkladu církevního učení z poloviny nebo i méně nežli z poloviny (50 %).

Výzkumný problém formulovaný hypotézou byl dále rozpracován pěti konkrétními výzkumnými otázkami formulujícími jednotlivé oblasti možných heterodoxních názorů na otázky (1) ontologického problému Boží existence, problém heteronomie, (2) exkluzivity křesťanského zjevení oproti jiným spirituálním konceptům a s tím spojeného problému její super-naturality, (3) výlučného práva církve na interpretaci mystéria, (4) neměnnosti církevních dogmat a jejich interpretace, (5) satisfakční teorie ve smyslu nutnosti oběti univerzálního boho-lidského Vykupitele, usmiřujícího jinak neusmiřitelnou urážku a hněv Božstva uraženého prvotním hříchem. Míra identifikace učitelů s meritem tezí, které dávají možnost k vyjádření souhlasu či nesouhlasu s formulovaným církevním učením, měla tuto hypotézu prokázat:

1. Uznávají tito učitelé koncepci umírněného realismu, která je nutným myšlenkovým základem k uznání toho, že Bůh jakožto heteronomní bytí musí být ze stvořených věcí nutně a jistě dokazatelný?
2. Uznávají tito učitelé, že by křesťanství mělo oproti jiným náboženstvím nějaký zvláštní nadpřirozený (heteronomní) původ?
3. Uznávají tito učitelé, že jediné římsko-katolická církev (případně jiná, jim vlastní církev) je bezprostředně a přímo založena od Ježíše z Nazareta a že jenom jí svěřil interpretační právo ve věcech víry a morality?
4. Uznávají tito učitelé, že dogmata stanovená magisteriem jsou od svého vyslovení jednou a provždy neměnná, a nepodléhají tedy potřebě historicko-kritického přístupu a jsou tak nadřazena veškerému vědeckému poznání?
5. Uznávají tito učitelé tzv. satisfakční teorii? Věří tedy v dědičný hřích, následný hněv Boží a v Ježíše jakožto bohočlověka ve smyslu univerzálního Mesiáše, který hněv Boží univerzálně usmířil? (S tím souvisí i otázka nutnosti křtu ke spáse atd.)

Takto stanovené výzkumné otázky měly na *deskriptivní rovině* výzkumu analyzovat smýšlení respondentů a na *relační rovině* ukázat procentuálně kvantifikovanou míru jejich vztahu k ortodoxii.

36 Z odpovědí respondentů, viz níže v závěru této kapitoly.

Dotazníkové šetření

Jak již bylo uvedeno výše, vzhledem k charakteru výzkumného problému byla zvolena *metoda sběru dat* formou *dotazníkového šetření*, ve kterém se respondenti vyjadřovali k jednotlivým tezím sledujícím ortodoxii. Respondenti odpovídali anonymně skrze webové rozhraní vytvořené v systému *docs.google.com*.³⁷ Dotazník byl sestaven z *deseti věroučných tezí*, sledujících meritum pěti výzkumných otázek. K těmto tezím pak byla dána možnost vyjádření jak formou hodnocení na pětistupňové škále (povinná část), tak i slovního vyjádření (nepovinná část).

Pro konkrétní formulaci *dotazníkových tezí* ohledně ortodoxie byla za předlohu zvolena tzv. *anti-modernistická přísaha*³⁸ papeže sv. Pia X., která předkládá všechny podstatné požadavky na víru katolického křesťana v oblasti *víry a rozumu, zjevení* (ve smyslu tradice), ve věci *podřízenosti dogmatu, svobody bádání* atd. V této přísaze je tak shrnuto vše zásadní z klíčové dogmatické konstituce *Dei Filius*, vymezující vztah víry a moderní vědy. Obdobně jsou v této přísaze implikována i mnohá antimodernistická prohlášení³⁹ magisteria, počínaje encyklikami papežů piánského období a konče konstitucemi 2. vatikánského koncilu.⁴⁰

Na tomto místě je však bezpochyby potřeba obhájit, proč byl zvolen právě tento text, hovořící k respondentovi konfrontačním, z dnešního pohledu jistě skandálním tónem, charakteristickým pro období, ke kterému se církev po II. vatikánském koncilu již nehlásí.

Důvody, proč byl v sociologickém šetření záměrně použit tento text, jsou však promyšlené a výzkumník je považuje za zcela relevantní, jakkoliv si je vědom, že pro některé čtenáře působí velmi tvrdě.⁴¹

1. Jakkoliv již tato přísaha není⁴² po sekularizačním tlaku po *II. vatikánském koncilu* od duchovních (natož od věřících učitelů laiků) explicitně požadována,⁴³ pokoncilní magisterium její obsah – až na jednu výjimku⁴⁴ – nijak nezpochybnuje.⁴⁵ Jedná se totiž o formulace plně postižující i v současnosti platné církevní učení. Jistě, s tímto výrokem nebudou mnozí teologové souhlasit a budou podle svého soudu poukazovat na domnělou změnu paradigmatu či alespoň změnu v přístupu církve k *revelaci*.⁴⁶ Avšak i poslední, tedy II. vatikánský koncil je v obsazích svých formulací (buť ne již konfrontačních či dokonce anathematických) co do merita církevního učení s těmto postoji I. vatikánského koncilu kontinuální.⁴⁷ Církev totiž fakticky zatím

37 Dotazník byl vyroben ve sdíleném prostředí <https://docs.google.com/forms>.

38 Antimodernistická přísaha byla nařízena papežem sv. Piem X. skrze motu proprio *Sacrorum antistitum* všem římskokatolickým klerikům všech stupňů svěcení (včetně kandidátů svěcení). Toto nařízení bylo platné od 1. 9. 1910.

39 Srov. *Pascendi Dominici gregis: o učení modernistův*, překlad Václav Smolík, Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911, 423 s. Dědictví sv. Prokopa, Sv. 52, AAS, vol. XL (1907), s. 593–650.

40 Především zde máme na mysli klíčové konstituce *Dei Verbum, Lumen gentium* ale i *Gaudium et spes*.

41 Již někteří recenzenti se domnívají, že takto postavené otázky jakožto součást vedení výzkumu jsou provokativní, evokující tendenčnost výzkumu a snižující tak jeho objektivitu. Tato námitka je relevantní, přesto však autor trvá na tom, že tvrdé, anathematické formulace I. vatikánského koncilu velmi přesně definují základní obsah věrouky římskokatolické církve ve vztahu k modernímu světu a potažmo zde sledovanému sekulárnímu humanismu, a bylo proto metodologicky vhodné je i přes veškerou jejich problematičnost pro tento výzkum použít.

42 Povinnost zrušil papež Pavel VI. v roce 1967.

43 Nicméně podobnou přísahu (tzv. *Professio fidei*) znovu zavedla Kongregace pro nauku víry 9. 1. 1989 (AAS 81, 1989, s. 104–106) pro ty, co v církvi přebírají jakýkoliv s jurisdikcí či mocí ze svěcení spojený úřad. Následně pak papež sv. Jan Pavel II. v této věci nařídil doplnit i Kodex kanonického práva apoštolským listem *Ad tuendam fidem* (K ochraně víry) daný skrze motu proprio dne 30. 6. 1998 s komentářem ke druhé části tohoto *Professio fidei* ze stejného data.

44 Kromě jedné změny, totiž povolení aplikovat historicko-kritickou metodu na biblické texty okružním listem *Divino afflante spiritu* z 30. 9. 1943.

45 Srov. Tomáš PETRÁČEK, *Bible a moderní kritika: česká a světová progresivní exezeze ve víru (anti-) modernistické krize*, vyd. 1., Praha: Vyšehrad, 2011, s. 347.

46 Dnes často označované pod termíny jako např. *posvátná tradice, prameny víry* apod.

47 O diskontinuitě II. vatikánského koncilu lze ve vlastním smyslu hovořit pouze v oblasti opuštění konfrontačních formulací a snaze o dialog se sekulárním světem.

nijak neuvolnila historicko-kritickou metodou pouta závazné interpretace dogmatických výroků svého vlastního magisteria. Jak již bylo citováno výše a bude citováno znovu v následující části článku, alespoň římskokatolická církev si jakoukoliv změnu výkladu církevního dogmatu výslovně *zapověděla*.⁴⁸ Proto se i níže citovaná encyklika II. vatikánského koncilu *Dei Verbum* musela explicitně odvolat na závazné články víry jakožto na *prameny*, počínaje starověkými koncily, přes koncil Tridentický až po I. vatikánský koncil. Proto ani na II. vatikánském koncilu nemohly chybět pokusy o vymezení exkluzivistické pozice římskokatolické církve, jakkoliv jsou v *Dei Verbum* i na jiných místech dogmata eufemicky „skryta“ rouškou termínů jako je „... *pramen veškeré spasitelné pravdy*...“;⁴⁹ a ohledně nositelů apoštolské sukcese je hovořeno jakožto o těch, kteří „... *napomínají věřící, aby se drželi těch podání (...) aby bojovali za víru, která jim byla jednou provždy svěřena*“⁵⁰ apod.

Je jistě nadějně číst v následující citaci z *Dei Verbum* myšlenky o jakémsi *růstu* v chápání tradicí předaných slov a mezi řádky „snít o dynamickém vývoji“ ve výkladu dogmat:

„*Tato apoštolská tradice prospívá v církvi s pomocí Ducha svatého. (Srov. 1. vat. koncil, Věrouč. konst. o katolické víře Dei Filius, kap. 4: Denz. 1800 [3020]). Vzrůstá totiž chápání předaných věcí a slov, a to jak přemýšlením a studiem věřících, kteří je uchovávají ve svém srdci (srov. L 2,19 a 51), tak hlubším pochopením duchovních skutečností z vlastní zkušenosti, tak také hlásáním těch, kteří s posloupností v biskupském úřadě přijali bezpečné charisma pravdy.*“

Nicméně, onen hermeneutický kruh „se zastavil“, protože stále platí, a není nikde explicitně dementováno či podrobena historicko-kritickému přístupu, toto, již jednou výše z *Dei Filius* závazné dogma v kategorii *de fide definita catholica*:

„*Si quis dixerit, fieri posse, ut dogmatibus ab Ecclesia propositis, aliquando secundum progressum scientiae sensus tribuendus sit alius ab eo, quem intellexit et intelligit Ecclesia; anathema sit.*“ („Kdo by řekl, že je možné dát dogmatům předloženým Církví někdy na základě pokroku poznání jiný smysl než ten, který mínila a míní Církev, buď proklet.“)⁵¹

Pokud tedy církev trvá na tom, že pouze nositelé apoštolské sukcese přijali v plnosti „*bezpečné charisma pravdy*“, a tito nositelé řádným či mimořádným výrokem magisteria ve výše uvedeném dogmatu nečinili změnu, pak je zřejmé, že obsahy všech dříve vyslovených dogmatických článků platí nejen v plném rozsahu, ale i zcela ve své původní interpretaci. Jinak řečeno, ani II. vatikánským koncilem nedošlo k diskontinuitě, protože případná (skutečná) diskontinuita je explicitně *zapovězena*. Právě proto výzkumník respondentům předložil učení církve ve formulacích jasných, platných, pregnantně formulovaných, nezpochybnitelných, respektive církví dosud nijak nezpochybněných.⁵²

48 Tato záповěď je explicitně vyjádřena v encyklice *Pascendi Dominici Gregis* (8. 9. 1907), AAS 15 (1907), 593–650, sv. Pia X. o modernistických bludech *Lametabili sane exitu*. Např.: „*Dolendum autem vehementer inveniri etiam inter catholicos non ita paucos scriptores qui, praetergressi fines a patribus ac ab ipsa Sancta Ecclesia statutes, altioris intelligentiae specie et historicae considerationis nomine, eum dogmatum progressum quaerunt qui, re ipsa, eorum corruptela est.*“ (Zvláště je hodno politování to, že meze stanovené církevními otci a církví samotnou překračují i mnozí katoličtí autoři. Ve jménu vyššího vědění a historického výzkumu, jak říkají, hledají onen pokrok dogmat, který ve skutečnosti není ničím jiným než kažením týchž dogmat.) *Lamentabili*, úvod, překlad autor.

49 Celý text pasáže *Dei Verbum*, 7: „... *dal apoštolům příkaz, aby evangelium, které už dříve přislíbili proroci a které on sám naplnil a vlastními ústy vyhlásil, kázali jako pramen veškeré spasitelné pravdy i celého mravního řádu všem lidem (srov. Mt 28,19–20 a Mk 16,15. Trid. koncil, Dekret o kanonických Písmech: Denz. 783 [1501].) a sdělovali jim Boží dary.*“

50 Celý text pasáže *Dei Verbum*, 8: „*Proto apoštolové při předávání toho, co sami přijali, napomínají věřící, aby se drželi těch podání, kterým se naučili slovem nebo dopisem (srov. 2 Sol 2,15), a aby bojovali za víru, která jim byla jednou provždy svěřena.*“ (Srov. 2. nic. koncil: Denz. 303 [602]; *cařihradský koncil*, 10. zased., kán. 1: Denz. 336 [650–652]).“

51 *Dei Filius*, 4.

52 Aby toto nemohl nikdo s církevním úřadem zpochybnit, je od roku 1989 opět zavázán *Professio fidei*, tedy touto přísahou: „*Pevně přijímám a uznávám také všechny jednotlivé pravdy nauky o víře a mravech, které církve předkládá definitivním způsobem*“ – tedy i právě výše uvedené dogma. „*S oddanou podřízeností vůle i rozumu přijímám rovněž učení, které hlásá římský biskup nebo kolegium biskupů při výkonu autentického magisteria, i když tyto nauky nemíní vyhlásit zvláštním úkonem za definitivní*“ – tedy i všechny encykliky, jako je

2. Právě přesnost vyjádření obsahu učení církve (a jejího postoje k modernímu světu) splňuje v antimodernistické přísaze plně kritéria kladená na tzv. *operační definice pojmů*,⁵³ které jsou nutné pro každý seriózní vědecký sociologický výzkum. Obsah tezí totiž podle soudu výzkumníka lépe nežli jakýkoliv jiný magisterijní text uchopuje s přesností jádro církvi odsouzeného *modernismu*, tedy heterodoxii moderního světa, jejíž míra byla na křesťanských učitelích v sekulární škole v Libereckém kraji tímto výzkumem šetřena. Proto, jakkoliv se již církevní magisterium *post-piánského* období konfrontačním formulacím vyhýbá,⁵⁴ v rovině *obsahu* výroků magisteria je závaznost katolického dogmatu zcela nedotčena. Z tohoto důvodu nebyl do výzkumu využit ani pokoncilní *Katechismus katolické církve* (KKC) Jana Pavla II., který by se na první pohled k této věci přímo nabízel. Nicméně jakkoli KKC také hovoří o povinnosti jakéhosi „*neodvolatelného souhlasu víry*“,⁵⁵ věroučný obsah dostatečně nepointuje a jeho formulace jsou oproti antimodernistické přísaze poněkud vágní.

Pokud bylo ve výzkumu předpokládáno, že by mohl být některý výrok původního textu antimodernistické přísahy nesrozumitelný, byl přiblížen doplňujícím textem začínajícím slovy „*Jinak řečeno...*“. Autor však předpokládal (a tento předpoklad se v průběhu výzkumu potvrdil), že všichni učitelé jsou nejen vysokoškolsky vzdělanými inteligentními osobnostmi, ale většinou mají i dostatečné znalosti obsahů užívaných teologických termínů. Takto byly vytvořeny dva celky po pěti tezích, které křížově ověřovaly odpovědi respondentů. Na každou výzkumnou otázku tak připadly dvě (v jednom případě tři) teze – viz tabulka.

První výzkumná otázka	Teze 1. a 2.
Druhá výzkumná otázka	Teze 3. a 7.
Třetí výzkumná otázka	Teze 4. a 9.
Čtvrtá výzkumná otázka	Teze 5. a 6. a 8.
Pátá výzkumná otázka	Teze 10.

- Prvních pět tezí a poslední desátá teze se respondentů ptá na přijetí obsahu výroku. Tyto teze jsou proto uvozeny stejně jako v původním znění antimodernistické přísahy slovy „*Pevně věřím, že...*“.
- Ostatní teze žádají po respondentovi odmítnutí jinověrectví, které je obsahem předkládaného textu, a proto začínají stejně jako v originálním znění antimodernistické přísahy slovy „*Zavrhují učení (názory, nauku apod.), že...*“.
- Poslední teze se pak ptá na víru v některá klíčová dogmata sumativně s tím, že požadavkem je „*pevná víra*“ dle vyznání víry v satisfakční teorii.

např. *Pascendi Dominci Gregis* apod.

53 Ohledně pojmu *operační definice* viz např.: Věra MAJEROVÁ, Emerich MAJER, *Kvalitativní metody v sociologii*, Praha: Česká zemědělská univerzita, 2005, 151 s.

54 Za poslední formálně konfrontační lze právem považovat již jen encykliky papeže PIA XII. týkající se vztahu k vědě (*Humani generis*) a výchově (*Discorsi e Radiomessaggi*).

55 Jako příklad zde můžeme například uvést text *Katechismu katolické církve*, § 88, který se věnuje tomu, co je předmětem především 5. a 8. zde předkládané teze, totiž věčné závaznosti jednou ustanovených dogmat, především těch, které jsou vyhlášeny tzv. *de fide definita*, *revelata*, *catholica*, a ostatních výroků, bez kterých by tato dogmata nebyla myslitelná (např. nauka o dědičném hříchu apod.): „*Učitelství úřad církve používá plnosti své moci, kterou obdržel od Krista, když definuje nějaké dogma (článek víry), to znamená, když předkládá závazným způsobem, který vyžaduje od křesťanského lidu neodvolatelný souhlas víry, pravdy obsažené v Božím zjevení, nebo když jako definitivní předkládá ty pravdy, které jsou s nimi nutně spojeny.*“ Tento text je jistě formálně mnohem kultivovanější nežli starší výroky týkající se exkluzivity církevního magisteria, nicméně závazné a navždy neměnné učení vyjádřené dogmaty skrývá v jiných paragrafech pod vágní termín „*poklad víry*“ (§ 67) či formulaci, že „*křesťanská víra nemůže přijmout...*“ (tamtéž), aniž by bylo jasně řečeno, že se jedná o zákaz přijetí pro ty, kteří chtějí být *de facto* součástí církve.

Text dotazníkových tezí:

1. Pevně věřím, že Bůh může být s jistotou poznán a dokázán rozumem skrze to, co bylo Stvořitelem viditelně stvořeno (tedy hmotně-energetický vesmír), jakožto příčina tohoto svého stvoření.
2. Pevně věřím, že víru v Boha člověk získává rozumovým (a nikoliv pouze citovým či volním) přisvědčením skutečné pravdě, a tudíž člověk přijímá do své duše víru zvenčí, a to skrze slyšení slova Božího a následného pravdivého výkladu (učení) Církve.
3. Pevně věřím v důkazy Božího zjevení (v první řadě v nadpřirozené zázraky), které dokazují, že křesťanství je oproti jiným náboženstvím božského původu. Tato znamení Boží moci (zázraky a proroctví) považuji za zcela přiměřené pro chápání lidí všech dob, tedy i pro lidi v současnosti.
4. Pevně věřím, že římsko-katolická církev (pokud nejsem římský katolík, pak toto vztahuji na svoji církev) je Strážkyně a Učitelka zjeveného Božího slova (Písma Svatého i posvátné tradice) a byla bezprostředně a přímo takto založena a chtěna samotným Ježíšem Kristem a že (v případě, že nyní odpovídá katolík) byla vybudována na sv. Petru a na jeho nástupcích pro všechny věky.
5. Pevně přijímám učení víry církve tak, jak se nám dochovalo vždy v tomtéž smyslu a v tomtéž významu od apoštolů dodnes. Jinými slovy řečeno: Vyznávám, že nauka církve, pokud již byla prohlášena jakožto jistá (dogma), nemůže být nikdy v budoucnosti změněna či věřena jinak.
6. Zavrhuji názory těch, kdo říkají, že vzdělaný křesťan může vystupovat jednou jako věřící, jindy jako vědec (tzn. i jako světský učitel), a že mu jako učiteli má být dovoleno přidržovat se toho, co je v rozporu s jeho vírou. Jinak řečeno: Zavrhuji, aby křesťan jakožto učitel (vědec) směl vytvářet předpoklady, z nichž by jako důsledek vyplývalo, že dogmata jsou buď nepravdivá, či pochybná, nebo dokonce nesmyslná.
7. Zavrhuji učení, že víra v Boha vychází z emoční oblasti (je náboženským citem), vyvěrající z lidského podvědomí pod tlakem emocí a svobodné vůle. Jinými slovy: Zavrhuji učení, že náboženství vychází z přirozené lidské zkušenosti, která je postavena na roveň jiným životním zkušenostem, a že lidé tuto svoji zkušenost v historii sdíleli a na základě tohoto sdílení postupně vytvářeli a měnili náboženskou nauku o Bohu, a že se takto vyvinula i církevní nauka.
8. Zavrhuji nauku, která tvrdí, že božský poklad víry, který byl odevzdán Církvi a který má být od ní strážěn, může být měněn či upravován jakýmkoliv novými filozofickými teoriemi nebo výtvoři pouhého lidského vědomí. Jinak řečeno: Zavrhuji, že církevní učení se dějinně formuje lidským úsilím a i do budoucna se bude v neustálém vývoji i nadále zdokonalovat. (Zavrhuji tedy myšlenku o vývoji dogmat v tom smyslu, že by dogmata během času mohla měnit význam a jejich smysl by v budoucnosti mohl být odlišný od toho, jak je svatá Církev interpretovala v minulosti.)
9. Zavrhuji učení těch, kdo tvrdí, že víra, kterou předkládá svatá Církev, by mohla být v rozporu s vůlí Zakladatele a že dogmata, jak jsou v učení církve chápána, nejsou v souladu s historickými počátky křesťanství. Jinak řečeno, věřím, že vše z toho, co a jak dnes církev učí jakožto jisté (dogmata ohledně víry a morálky), si také Bůh takto přeje.
10. Pevně věřím, že vrcholem Božího zjevení byl Ježíš Kristus, který sestoupil z nebe a skrze neporušenou pannu přijal lidství tak, že v sobě unikátně spojil božskou a lidskou přirozenost. Účelem tohoto spojení božského a lidského v jedné osobě (a následující život, smrt a zmrtvýchvstání) bylo usmíření Boha s lidstvem a odpuštění dědičné viny, kterou způsobil

hřích prvního páru lidí (dále pak plozením děděným do celého lidstva). Proto věřím, že k odpuštění této dědičné viny je třeba pro každého nutně přijmout křest, bez kterého není možné nikomu dojít nebeské slávy.

Součástí dotazníku byly v závěru i identifikační údaje o respondentovi, týkající se třech oblastí:

- vystudovaný a učený obor (učitel humanitních, přírodovědných oborů);
- vztah k učitelské praxi (školský stupeň, na kterém učí, a délka učitelské praxe);
- vztah k víře (praktikující, neprojektující, nepokřtěný; vchovaný ve víře či konvertita).

Respondenti

Protože Liberecký kraj, až na nejvýchodnější podkrkonošský okres Semily, vykazuje spolu s ostatními příhraničními českými regiony nejvyšší míru sekularizace v celé ČR, bylo vhodné realizovat výzkum právě v těchto sekularizovaných oblastech *Liberecka* a *Českolipska*.⁵⁶

Podmínkou účasti v samotném výzkumu bylo, že zúčastnění učitelé se hlásí ke křesťanství v jeho základních postulátech⁵⁷ a v současnosti i aktivně na nějaké sekulární škole opravdu učí (působí pedagogicky na žáky).⁵⁸ Účast ve výzkumu byla původně určena pouze učitelům základních a uměleckých škol, ale protože ti na území Libereckého kraje prakticky absentují, byli přizváni i ostatní učitelé středních škol a akademici Technické univerzity v Liberci. Oslovení učitelé pak byli v průběhu výzkumu opakovaně vyzýváni k tomu, aby, pokud vědí o nějakém dalším potenciálním respondentovi, přizvali do výzkumu i další učitele.

Vzhledem k tomu, že v Libereckém kraji je religiozita velmi nízká a jedná se o sekularizovanou oblast,⁵⁹ jejich počet nakonec nedosáhl ani počtu 40 osob. Většina z nich, pokud nejsou rodáky,⁶⁰ se na sledované území dostala buď sňatkem, nebo přihlášením se k trvalému pobytu z pracovních důvodů. Tento pobyt je však u některých z nich pouze dočasný. Předkládaná slepá mapa Libereckého kraje s vyznačenými hranicemi okresů (zleva Českolipský, Liberecký, Jablonecký, Semilský), obsahuje přibližná bydliště či trvalý pobyt respondentů.

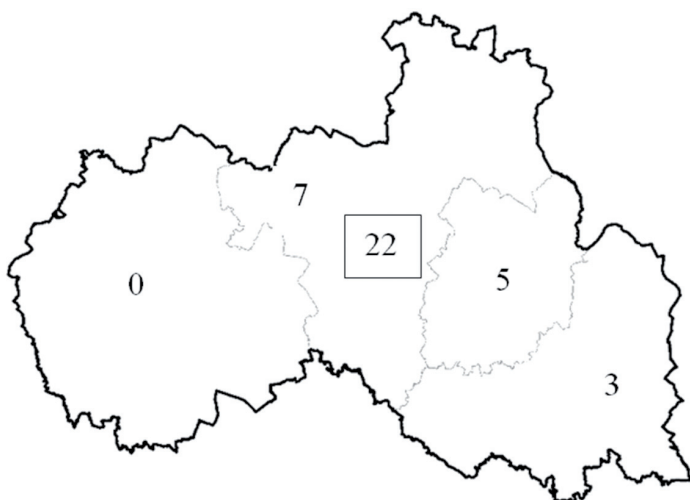
56 O míře sekularizace v bývalém okrese Česká Lípa podrobně hovoří sociologický průzkum publikovaný v knize: Dušan LUŽNÝ a kol., *Náboženství v menšině: religiozita a spiritualita v současné české společnosti*, Praha: Malvern, 2008, 206 s.

57 Víra v Ježíše Krista jakožto inkarnované božství, víra v Trojici jakožto vnitřní život Boha.

58 Z tohoto důvodu nebyli do výzkumu přizváni již neučící učitelé (v důchodovém věku či invalidé), nebo pedagogové, kteří pedagogickou dráhu opustili a mají již jiné zaměstnání.

59 Za zcela sekularizovanou oblast zde považujeme území, kde náboženské společnosti ztratily jakýkoliv vliv na občanskou společnost nebo je jejich vliv zcela marginální.

60 I přesto, že místní minoritní, často již zcela marginální komunity křesťanů nemají již desítky let sociální dynamiku ke generování křesťanských učitelů, většina ze zúčastněných respondentů ve výzkumu z křesťanských rodin přeci jen pochází. Jsou to však výhradně potomci několika málo rozvětvených křesťanských libereckých rodin, až na nepočtené výjimky jsou všichni římskými katolíci. Dalšími z učitelů, kteří nejsou konvertity, ale absolvovali v nějaké míře křesťanskou výchovu, jsou především ti, kteří se na sledované území přistěhovali z oblastí, kde ještě křesťané tvoří významnou menšinu (především moravské kraje). Menší část respondentů pak zahrnuje konvertity, kteří konvertovali ke křesťanství buď během svého VŠ studia, nebo jsou konvertity z doby uzavření partnerského vztahu s některým členem výše uvedených katolických rodin v Liberci.

Z předložené vizualizace je zřejmé, že většina respondentů učí především v samotném Liberci (číslo v orámování), z nichž cca 10 osob jsou akademici na místní univerzitě, ostatní pak učitelé základních a středních libereckých škol. Méně jich pak učí na základních školách v okolí Liberce. Stojí za povšimnutí, že čím více na západ, tím méně se zde křesťanští učitelé vyskytují. Například v celém okrese Česká Lípa již s největší pravděpodobností aktivně nepůsobí žádný učitel, který by se otevřeně hlásil ke křesťanství.⁶¹

Z identifikačních otázek bylo dále zjištěno, že poměr mezi pohlavími respondentů je vcelku vyvážený s mírnou převahou mužů (20 mužů, 17 žen), což je dáno tím, že většina akademiků na Technické univerzitě v Liberci jsou muži. Na nižších stupních škol pak na učitelských pozicích převažují naopak ženy.

Dále byla z výzkumného hlediska zajímavá informace o identifikaci učitelů podle jejich začlenění do sekulární školy (první tabulka) a identifikace respondentů podle jejich vztahu k církvím (druhá tabulka):

	Umělecká škola nebo jiná škola	Preprimární vzdělávání nebo 1. stupeň ZŠ	ZŠ, 2. stupeň	Střední škola	Akademik, vysoká škola
Učitel převážně humanitních oborů	5	3 (2)	9 (3)	4	7
Učitel převážně přírodovědných oborů				2	7 (2)
Celkem učitelů	5	3	9	6	14

Legenda: V závorce je uvedeno číslo, kolik z učitelů z předcházejícího počtu má pedagogickou praxi kratší nežli deset let.

⁶¹ Je však možné, že i zde někdo z křesťanů učí, ale záměrně na výzvu autora nechtěl reagovat.

	Umělecká škola	Preprimární vzdělávání nebo 1. stupeň ZŠ	ZŠ, 2. stupeň	Střední škola	Akademik, vysoká škola
Praktikující, aktivní člen	4	3	6 (2)	6	12 (2)
Nepraktikující člen	1		3		
Není členem církve					2
Celkem učitelů	5	3	9	6	14

Legenda: V závorce je uvedeno číslo, kolik z učitelů z předcházejícího počtu jsou konvertité.

Zpracování dat a ověření hypotézy

Pro ověření hypotézy byl použit algoritmus postihující vztah k výzkumným otázkám takto: Hypotéza bude prokázána, pokud procentuální součet v otázkách O₁ až O₅ bude po vydělení počtem otázek stejný nebo menší nežli 50 %.

$$50 \% \leq \frac{\% O_1 + \% O_2 + \% O_3 + \% O_4 + \% O_5}{5}$$

V případě, že bude součet v otázkách O₁ až O₅ po vydělení počtem otázek větší nežli 50 %, bude hypotéza považována za neprokázanou.

Výzkumná otázka	Míra identifikace učitele s ortodoxií
Uznávají tito učitelé koncepci umírněného realismu, která je nutným myšlenkovým základem k uznání toho, že Bůh jakožto heteronomní bytí musí být ze stvořených věcí nutně a jistě dokazatelný?	Celkem v tezi číslo 1: 41,21 % Celkem k tezi číslo 2: 45,94 % Celkem k otázce: 43,57 %
Uznávají tito učitelé, že by křesťanství mělo oproti jiným náboženstvím nějaký zvláštní nadpřirozený (heteronomní) původ?	Celkem k tezi číslo 3: 41,89 % Celkem k tezi číslo 7: 31,75 % Celkem k otázce: 36,82 %
Uznávají tito učitelé, že jediné římsko-katolická církev (případně jiná, jim vlastní církev) je bezprostředně a přímo založena od Ježíše z Nazareta a že jenom jí svěříl interpretační právo ve věcech víry a morality?	Celkem k tezi číslo 4: 45,54 % Celkem k tezi číslo 9: 38,51 % Celkem k otázce: 42,02 %
Uznávají tito učitelé, že dogmata stanovená magisteriem jsou od svého vyslovení jednou a provždy neměnná, a tedy nepodléhají potřebě historicko-kritického přístupu a jsou tak nadřazena veškerému vědeckému poznání?	Celkem k tezi číslo 5: 29,05 % Celkem k tezi číslo 6: 24,32 % Celkem k tezi číslo 8: 22,97 % Celkem k otázce: 25,44 %

Uznávají tito učitelé tzv. satisfakční teorii? Věří tedy v dědičný hřích, následný hněv Boží a v Ježíše jakožto bohočlověka ve smyslu univerzálního Mesiáše, který hněv Boží usmířil? (S tím souvisí i popření nutnosti křtu ke spáse.)	V tezi číslo 10: Celkem k tezi číslo 10 a otázce: 56,08 %
Míra identifikace s ortodoxií celkem:	40,78 %

Z provedeného sociologického šetření bylo zjištěno, že křesťanští učitelé učící v Libereckém kraji v sekulárních školách všech stupňů sdílí oficiální učení magisteria (v případě nekatolíků jejich církve) z 40,78 %. **Hypotéza tedy byla prokázána.**

Diskuse a závěr

Máme-li nějak shrnout a následně krátce interpretovat výsledek tohoto vpravdě dílčího výzkumu, pak jím bylo zjištěno, že:

1. V sekularizované oblasti Libereckého kraje pracuje na všech stupních škol 37 učitelů, kteří jsou ochotni se ke křesťanství veřejně přihlásit. Tento počet však z celkového počtu učitelů⁶² v kraji činí zanedbatelnou minoritu o velikosti cca 0,3 % všech učitelů v Libereckém kraji.
2. Vzhledem k zanedbatelnému procentu praktikujících víru nějaké křesťanské církve v kraji – jedná se o méně nežli 0,1 % obyvatel⁶³ – se víra zúčastněných respondentů nemůže fakticky odvolávat na tradici nějaké širší křesťanské society, protože tato zde objektivně neexistuje.
3. Z fakultativních odpovědí respondentů na předložené věroučné teze je zřejmé, že mají k učení církve kritický přístup. U těch respondentů, kteří se ke svému křesťanství přihlásili, je však jejich víra osobní a promyšlená, zasahující existenciální rovinu jejich života.
4. Respondenti považují jakýkoliv dogmatický věroučný systém z větší části za historický relikv a s tezí o neměnnosti výkladu historického dogmatu se ztotožňují pouze minimálně nebo vůbec ne.⁶⁴

Přes kritický vztah k ortodoxii se však více nežli polovina považuje za praktikující křesťany (z drtivé většiny se jedná o římské katolíky) a k církvi jakožto instituci mají vesměs úctu. Tento respekt k církvi se ve výzkumu projevil především tím, že ačkoliv byl jejich komentář často na hraně popření výroku magisteria, přesto často relačně přiznali obsahům předložených tezí určitou relevanci (někdy až 75 %). Naopak ti, kteří se s církví nechtějí identifikovat, nebo jsou čerstvými konvertity, svoji kritiku k výrokům magisteria vyjádřili otevřeně striktním odmítnutím (tedy hodnotili 0 %) a doprovázeli své hodnocení přísnými komentáři, jako např. „... tomu už dnes může věřit snad jen blázen.“

Tezi číslo 10, která shrnuje základní články víry, přiznali obsahovou relevanci i ti z respondentů, kteří v jiných otázkách (např. neměnnost dogmatu) dávali striktně 0 %. Jakkoliv měli výhrady k satisfakčnímu výkladu (Ježíšova oběť jako usmíření Božího hněvu), téma inkarnace božství do lidství v Ježíši Kristu je jejich ústředním bodem osobní víry. Proto se také zde, jako v jediné

62 Ve školním roce 2016/2017 pracovalo (přepočteno na plné pracovní úvazky) v sekulárních školách 6 425 učitelů. Z toho v mateřských školách 1 266 učitelů, na základních školách 2 751 učitelů, ve středních školách 1 418 učitelů, na vyšších odborných školách a vysokých školách 990 učitelů a akademiků. Zdroj: © Český statistický úřad, Krajská správa ČSÚ v Liberci (on-line), dostupné na: https://www.czso.cz/csu/xl/170503_skolstvi, citováno dne 10. 5. 2019.

63 Podle sčítání věřících navštěvuje ve střednědobém horizontu římskokatolické bohoslužby cca 1000 obyvatel Liberce a přilehlých obcí. Avšak, jak již bylo uvedeno výše, počet obyvatel v Liberci byl v roce realizace výzkumu 144 077 obyvatel.

64 To je zřejmé z jejich reakcí na teze číslo 5, 6 a 8, kde je identifikace učitelů s obsahy těchto výroků v součtu jen mírně nad 25 %.

z deseti tezí, přiklonili více k obsahu teze a relace zde výjimečně mírně překročila 50 %.

Z realizovaného výzkumu tedy však vyvstalo zjištění, že respondenti jsou přesvědčeni, že kolize mezi ortodoxií a sekulárním světem je způsobena nikoliv jejich *moderním pojetím víry* (zavrženého modernismu), nýbrž zastaralou interpretací heteronomní Boží transcendence, která je ve své podstatě reakční:

„... máme zakázané interpretovat naši víru a jen přebíráme vzory z minulosti...“⁶⁵

Často totiž v období své osobní konverze, která induktivně zrodila jejich ortopraxi, ani netušili, že jim ortodoxie (jejíž deduktivní závěry často ještě ani neznali, nebo je chápali relativně) jejich víru problematizuje a v očích současného světa ji činí nevěrohodnou, směšnou:

„... dogmatika nikdy a nikoho nedonutila věřit, proto církev není o víře v osobního Boha, ale o víře v dogmatické poučky.“⁶⁶

„Je mi líto, že církev v 19. století dogmatizovala jako ‚důkazy‘ to, co skutečně zbožní teologové typu Tomáše Akvinského považovali za možné (nikoliv však jisté) ‚cesty rozumu‘ k uchopení existence Boží. Udělat z cest rozumu důkaz na způsob objektivních důkazů vědy uvrhlo katolickou teologii – doufám, že ne navěky – do světa pohádek. Omluví se za to církev někdy, vezme to zpátky? Doufám, že se toho ještě dožiju!“⁶⁷

Toto je tedy pro některé z respondentů velkým zklamáním, protože podle svých slov očekávali, že právě věrouka jim bude v jejich ortopraxi světlem a praktickým pomocníkem na existenciální cestě v prožívání mystéria víry, jak by to i mělo být. Avšak učení, které jim mělo pomáhat uchopit tajemství věřeného (hermeneutika mystéria), v očích respondentů zastaralo. Toto pak učitelům v důsledku koliduje především při naplňování sekulárních *výchovně-vzdělávacích cílů*⁶⁸ ve výuce.

Nesouhlas křesťanských učitelů s ortodoxií je pak artikulován tak, že vzhledem k současnému legitimnímu (vědeckému) obrazu světa je těžké věřit, že by hmotně-energetický vesmír, jak je vědou interpretován z vědeckých pozic (a o něm tito učitelé učí), byl výtvozem jakéhokoliv mysteriózního *heteronomního božstva*. Naopak, těmto učitelům je blízké pojetí *autonomního* (nikoliv však evolucionistického a vědecky ateistického) pojetí světa, ve kterém je hmotně-energetický vesmír nejen *reprezentací*, nýbrž jednou z *prezentací* božství. Avšak takovýto výklad, totiž že *všichni jsme z jednoho rodu*⁶⁹ spolu s Bohem (a tedy bytí je v podstatě imanentní), byl magisteriem opakovaně odsouzený jako *panen-teismus (endogenní vitalismus)*. Jedná se tedy o blud nerespektující učení o dualitě bytí (duch versus hmota; Bůh versus hmotně-energetický vesmír; smrtelná animální duše versus nesmrtelná, duchová duše člověka apod.), protože právě v tomto myšlenkovém rámci se věrouka stále pohybuje, což zde doložíme alespoň touto citací z posledního koncilu:

„Člověk se nemýlí, když si o sobě myslí, že převyšuje hmotnou skutečnost, a když se nepovažuje za pouhou část přírody (...) Není tedy obětí klamného zdání vyvěrajícího z přírodních nebo společenských daností, nýbrž právě naopak se dobírá hluboké pravdy, když uznává, že má duchovou a nesmrtelnou duši.“⁷⁰

Pro diskusi, ve které chceme výzkum shrnout a uzavřít základní věroučné postuláty respondentů,

65 Z vyjádření respondenta ve výzkumu.

66 Tamtéž.

67 Tamtéž.

68 Výchovně vzdělávací cíle jsou definovány především v tzv. Rámcově vzdělávacích cílech – v RVP definovány jakožto tzv. očekávané výstupy.

69 Srov. Sk 17,28.

70 *Gaudium et spes*, 14.

použijeme text encykliky Papeže Pia XII. *Humani generis*.⁷¹ Tento text zde, nikoliv provokativně a tendenčně, volíme ze dvou následujících důvodů:

1. Pro tuto práci je podstatné, že tato encyklika ve svém 9. článku výslovně hovoří o křesťanských učitelích, kteří se (jak říká její text) již v době vzniku namnoze nechtěli podříditi učením magisteria a „sháněli se po novotách“.
2. Deklaruje, že vědecký (kriticky realistický) a demokratický (pluralitní) princip sekulární společnosti je za současného stavu s katolickou ortodoxií nekompatibilní:

„Přestože je nám dobře známé, že většina katolických učitelů se těmto bludům vyhýbá, nechybějí ani dnes (podobně jako v apoštolských dobách) takoví učitelé, kteří se víc než je zdrávo shánějí po novotách. Jsou pak i tací, kteří ze strachu, aby nebyli považováni za ignoranty současné vědeckosti, bouří se proti vedoucí úloze posvátného Magisteria. Tímto se však vystavují nebezpečí, že se pomalu a nepozorovaně vzdálí od Božské pravdy Zjevení a ostatní pak také přivedou do bludu.“⁷²

V námi realizovaném výzkumu jsme tedy zjistili, že i když také v sekularizovaném Libereckém kraji ještě existují „katoličtí učitelé, kteří se bludům vyhýbají“⁷³, většina učitelů se s učením církve, především v otázce neměnnosti dogmatu a popření dynamiky bytí, ztotožňuje již jen z malé části (hodnotí zpravidla 25 % – 50 %). Téměř polovina ze všech respondentů pak přiznává obsahu předložených výroků relevanci velmi malou nebo žádnou (hodnotí 25 % – 0 %). Je tedy zřejmé, že (až na jednu uvedenou výjimku) se křesťanští učitelé v sekulárním školství na území Libereckého kraje po novotách shánějí, slovy *Humani generis*, opravdu „... více než zdrávo“. Co se pak týče magisteriem potíraných bludů, k nim se někteří tito učitelé výslovně hlásí. Konkrétně jsou tyto bludy⁷⁴ učitelé – respondenty – považovány za klíčová paradigma pro jejich ortopraxi. Jedná se konkrétně o tyto postoje:

Vývojový charakter bytí, evoluční paradigma:

Výrok magisteria:

„Jsou tací, kteří... usilují o výklad původu všech věcí pomocí evolučního systému... a obracejí se k monistickým a panteistickým hypotézám, založeným na ustavičném vývoji světa.“⁷⁵

K tomu současní učitelé – respondenti výzkumu:

- „Dualistický výklad světa je historicky velmi zajímavý, ale beznadějně překonaný. Nepochybně vycházel z historicky poctivého výkladu světa těch, kteří byli fascinováni velikostí lidských intelektuálních schopností, tak jiných nežli okolní živý svět. Avšak v době vědy, především při současném poznání fungování lidské mysli, již k výkladu světa i k zažívání jeho tajemství (a tušení jeho Smyslu) žádný dualismus s jeho nehmotnými ‚dušičkami‘, jakožto produkty ‚velkého Ducha‘ nepotřebujeme. Byl by to slabý bůh, který by musel takto šroubovaně řídit svět zvenčí! A odkud vůbec?“
- „Neměnnost dogmat je možná, ale ve světě pohádek o věčně platných pravdách, které ‚dokud neumřely, žijí dodnes‘. V reálném životě je však stálost, pevnost, objektivita jen zbožné přání těch, kteří nedokáží žít v nejistotě vývoje a hledání stále nových cest.“

71 PIUS XII., encyklika *Humani generis*, (12. 8. 1950), AAS 42 (1950), 571–575. Dále v textu jen *Humani generis* a číslo oddílu.

72 *Humani generis*, 9.

73 Jedná se o jediného respondenta, který na všechny věrouční teze bez dalšího odpověděl variantou „zcela souhlasím“ a své odpovědi ani nijak nekomentoval.

74 *Humani generis*, 4–6.

75 *Humani generis*, 4.

Středověký realismus a jeho nahrazení kritickým realismem moderny (zde nazývaným existencialismem):

Výrok magisteria:

„Evolucionistické smyšlenosti se pak předhánějí s idealismem, imanentismem a pragmatismem, které odmítají všechno, co má zůstat absolutní, pevné a neměnné. Za termín existencialismus pak považují zbloudilou filosofii, která nejprve odmítne neměnné esence všech věcí a zkoumá pak jen jednotliviny v jejich existencích.“⁷⁶

K tomu současný učitel:

- „Filosoficky je problém s definicí jistoty. Manželé si po 40 letech věří, že se ‚jistě‘ na sebe mohou spolehnout. Ale vědecká jistota je postavená na logice, faktech a tak. Tam Bůh není, protože by ho člověk manipuloval jako manipuluje fakta. Takže s tím ‚jistým poznáním‘ je problém. Adam ‚poznal‘ Evu jinak než filosof.“
- „Dnes je přeci obecně známo, jak se věda vyvíjí, jak v průběhu času mění svá paradigmatata a své modelové představy. A dopustit se takové naivity, jako věřit v absolutní platnost aktuálně platných přírodních zákonů, to by bylo k smíchu. Takový člověk by byl fosilií ducha z 19. století.“
- „Přičí se mi a nejsem vnitřně srozuměn s čistě logickými a rozumovými důkazy Boží existence. Věřím, že Bůh nás přesahuje, nelze být zaškatulkován, podrobně popsán, dokázán.“

Existence věčně platných pravd:

Výrok magisteria:

„Dále pak zde je bludný historicismus, který sleduje pouze události lidského života a rozvrací pak na poli filosofie a křesťanských dogmat všechny základy a zákony absolutní pravdy, která je neměnná.“⁷⁷

K tomu současný učitel:

- „Myslím, že by katolické církvi prospěla debata nad církevními dogmaty. Bůh řekl, cokoli svázete, bude svázáno. Může se tedy taky něco v dogmatech ‚rozvázat‘? Vždyť pouhé dodržování tradice, která v současné době odporuje stavu vědění i zkušenosti s vírou, může svědčit o naší lenosti v prožívání víry, anebo také o naší pýše.“
- „Křesťanský učitel může mít jakožto každý jiný křesťan či věřící vlastní interpretaci jevů či předpoklady vymykající se do jisté míry určitým církevním dogmatům a v případě, že má pro takovéto domněnky logické a smysluplné argumenty, není dle mého názoru důvod mu bránit v tom, aby byl v rozporu s učením jeho církve.“
- „Myslím ale, že se mi to (najít soulad mezi dogmatickou vírou a vědou – poznámka autora) podařilo a že s tímto nikdo rozumný souhlasit nemůže. Osobně nevidím žádný rozpor mezi vírou a vědou.“
- „Náboženství je nepochybně sociální konstrukt, reflexe zbožnosti, podmíněná kulturou a samozřejmě i kulturu vytvářející. Kdyby se církev v moderně soustředila spíše na zbožnost než na udržování svého sociálního konstrukt, asi bychom s křesťanstvím byli již někde jinde. Ale to ať soudí Bůh.“
- „Smysl víry je dějinný a hledání boha se uskutečňuje v dané době.“

Shrneme-li tedy výše deklarované postoje křesťanských učitelů na školách v Libereckém kraji, pak se nám ukazuje reálný obraz jakéhosi autentického, autonomního, postmoderního neortodoxního

76 *Humani generis*, 5.

77 *Humani generis*, 6.

křesťanství:

1. zcela identifikovaného s principy moderního pojetí vědeckosti;
2. postaveného na kritickém realismu;
3. pluralitního, odmítající dogmaticčnost.

Jak lze soudit ze zde předložených komentářů respondentů k dogmatickým výroky v dotazníku šetření, učitelé ve své většině upřímně věří v křesťanské *poselství inkarnace* – vtělení, ve smyslu *zjevování se* či *projevování božského principu světa*, ovšem zcela bez dualistického pojetí Boha. *Událost vtělení* jakožto projev transcendentního vztahového Bytí (Trojice), které se vztahuje ke světu jakožto celku, je pak pro tyto učitele někdy i jediným důvodem, proč se stále hlásí k organizovanému (církvnímu) křesťanství:

„Asi mě tolik netrápí závěry 1. vatikánského koncilu, které se pravděpodobně časem ‚vymlčí‘,⁷⁸ jako spíš produkovaní kněží, žijících mimo realitu.“⁷⁹

Právě pro *událost vtělení* v církvi zůstávají a *mysterium incarnationis* reflektují jakožto *křesťanský přínos humanitě*, ve světle myšlenky apoštola Pavla převzaté z básníka Arata,⁸⁰ když nad oltářem *Nepoznatelného Boha* definoval princip božství jako to, v čem se pohybujeme, dýcháme a jsme „... vždyť i my jsme z jeho rodu.“⁸¹ Toto pojetí křesťanského humanismu pak učitelům dostatečně koresponduje se sociálně-vědními východisky současného sekulárního humanismu. Právě téma *člověka na cestě k plnosti* lidství propojuje těmto učitelům vztah mezi oficiální ortodoxií a sekulární formou jejich ortopraxe. Je to tedy jejich křesťanská ortopraxe (nikoliv vztah k ortodoxii), která jim pomáhá při naplňování *očekávaných výstupů* tzv. *výchovně vzdělávacích cílů* sekulární školy.

Autor si je vědom, že kromě výše přiznané metodologické neostroty předloženého výzkumu se zde dále otevírají další palčivé otázky a oblasti pro další výzkum či série i větších výzkumů, především ve výzkumem záměrně neřešeném *kauzálním uchopení* zkoumaného problému. Zde se pak nutně otevřou i další perspektivy, na které autora navigovali již někteří recenzenti, skýtající například odpovědi na otázky, jak působí sekulární prostředí Libereckého kraje (či obdobně sekularizovaného kraje) na křesťanské učitele, či reverzní pohled, co z uvedených zjištění vyplývá pro postoj církve k věřícím učitelům v místní diecézi. Tyto již s určitostí především kvalitativními metodikami uchopené výzkumy budou jistě vítány a taktéž autor již některé připravuje. Prozatím však předkládá tento dílčí a v pedagogickém smyslu slova⁸² nutně kontroverzní výzkum.

Kontakt na autora

PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D., Ph.D.

Technická univerzita v Liberci

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra filosofie

Komenského 314/2, 460 01 Liberec 1,

michal.podzimek@tul.cz

78 Stojí za povšimnutí, jaký novotvar zde autor výroku vytvořil pro definování dosavadní strategie církve vzhledem k dogmatu, který nemůže být sice reinterpretován, avšak na druhé straně s některými historickými dogmaty již magisterium v současných dokumentech explicitně nepracuje.

79 Z vyjádření jednoho z učitelů ve výzkumu.

80 Verš Sk 17,28 je inspirován textem Fainomenoi (Jevy) od básníka Arata z Kylikie (3. stol.), který v této básni cituje pravděpodobně stoika Kleantha z Assu.

81 Sk 17,28.

82 Kontroverze v pedagogickém smyslu slova neznámá spor, hádku či prudkou výměnu názorů, jak je obvykle ve slovníkových heslech její význam uváděn. V pedagogických vědách se termín kontroverze či kontroverzní témata chápe vždy v přísně etymologickém smyslu slova, tedy jakožto názorová pluralita k danému obsahu, objektu, tématu.